

powszechnych i szkolnych, nie mówiąc już o sporach terminologicznych, o różnicy zdań dotyczących poszczególnych sformułowań. W ostatniej wersji projektu przyjęto częściowo wnioski dotyczące wzmocnienia autorytetu Państwowej Rady Bibliotecznej, postulując powoływanie jej przez Premiera, choć doświadczenia Rady Czytelnictwa i Książki, powołanej w ten sposób, wcale nie dowodzą jego skuteczności.

Różnice zdań przejawiające się w toku dyskusji przyczyniły się poważnie do bardziej wnikliwego rozpatrywania spornych kwestii. Zarówno „zaciekłym” jak i spokojnym dyskutantom należy się gorące podziękowanie za ich cenny wkład w opracowanie projektu.

JANINA CZERNIATOWICZ

B=ka Narodowa

Zakł. Katalogów Centr.

KATALOGI CENTRALNE W KRAJACH SŁOWIAŃSKICH *

Wzrastające znaczenie centralnych katalogów w służbie czytelnika oraz ścisły ich związek z usprawnieniem wypożyczania międzybibliotecznego spowodowały, że zagadnieniem tym zajęto się również w toku obrad XXV Sesji Międzynarodowej Federacji Związków Bibliotekarzy w Warszawie 1959 r. Miejsce tegorocznych obrad predestynowało do omówienia sytuacji w krajach słowiańskich. Utworzony w łonie Federacji Komitet do Spraw Centralnych Katalogów, przygotowujący repertorium centralnych katalogów w Europie, pod tym względem rozporządzał zapewne tylko niekompletnymi danymi. Lukę tę miał wypełnić niniejszy referat wygłoszony na obradach w Warszawie. Szczupłe ramy referatu pozwoliły przedstawić zaledwie w ogólnych zarysach rozwój i stan prac nad centralnymi katalogami w poszczególnych krajach słowiańskich, bez wnikania w szczegóły organizacyjne i metodyczne. Wiadomości o katalogach centralnych zostały uzyskane przede wszystkim w drodze autopsji, następnie dzięki przeprowadzanej korespondencji i w ostateczności — na podstawie piśmiennictwa przedmiotu. Aby umożliwić korzysta-

---

* Referat wygłoszony na XXV Sesji Rady IFLA w Warszawie we wrześniu 1959 r. (przyp. Red.).

nie z zebranego materiału dla potrzeb wypożyczania międzybibliotecznego, osiągnięcia każdego kraju zostały tu podane z osobna, by uplastyczyć jego możliwości informacyjne. Weszły tu w rachubę: Bułgaria, Czechosłowacja, Jugosławia, Polska i Związek Radziecki.

*

Prace nad centralnymi katalogami w Bułgarii¹ rozpoczęto w ostatnim dziesięcioleciu, gdy Instytut Bibliograficzny im. Elina Pelina przystąpił od r. 1952 do wydawania wykazu czasopism zagranicznych z okresu powojennego. Wykaz ten rejestruje czasopisma w dwóch odcinkach chronologicznych: za lata 1948—1951 oraz za lata 1951—1954; wyszedł w formie powielanej, w 200 egzemplarzach. z zastrzeżeniem, że służy tylko do użytku służbowego. Znana autorce referatu z autopsji II część za lata 1951—1954 (wyd. 1955) nosi tytuł *Swoden katalog na cżuždestrannite periodični izdanija w pogolemite bałgarski biblioteki*. Objęto w nim 220 bibliotek z różnych dziedzin i wykazano 2707 tytułów w układzie alfabetycznym; katalog opatrzony jest indeksem rzeczowym.

Rosnące zainteresowanie dla nowych wydawnictw zagranicznych stało się bodźcem do dalszych prac w tej dziedzinie. Od r. 1954 Biblioteka im. W. Kolarowa w Sofii rozpoczęła wydawanie miesięcznego biuletynu nowych zagranicznych nabytków trzech bibliotek: własnej im. Kolarowa, Biblioteki Uniwersyteckiej w Sofii oraz Biblioteki Akademii Nauk². Dalszy rozwój tego wydawnictwa zaznaczył się objęciem wszystkich bibliotek naukowych w kraju z wyłączeniem bibliotek lekarskich.

Powstaje centralny katalog w dwóch częściach:

I. Nowe nabytki — książki i czasopisma, wykazywane w biuletynie;

II. Dawne zasoby:

a. kartoteka obejmująca książki z lat 1944—1958, a następnie z lat 1920—1944,

b. kartoteka czasopism (ciągi od r. 1900), przeznaczona do druku.

¹ Wiadomości o nich uzyskano ze sprawozdania p. S. T. Toszewej, kier. działu centralnych katalogów w Państwowej Bibliotece im. W. Kolarowa w Sofii.

² *Bjuletin za nowonabweni knigi na ruski i drugi ezici w Darżawna Biblioteka „W. Kolarow”, Uniwersitetska biblioteka i Bibliotekata pri BAN.* Sofija.

Ta centralna rejestracja wydawnictw zagranicznych obejmuje wszystkie dziedziny z wyjątkiem medycyny, którą prowadzi własną rejestrację w ośrodku dokumentacji nauk lekarskich od 1956 r.

W zakresie informacji o bibliotecznej lokalizacji wydawnictw Czechosłowacja posiada wysokie i różnorodne osiągnięcia. Wykazywanie bibliotek zastosowano już w znanej bibliografii narodowej wydawanej od r. 1925 przez Z. V. Tobolkę — *Knihopis československých tisků, 1501—1800*, przez co bibliografia ta stała się równocześnie centralnym katalogiem piśmiennictwa narodowego.

Tworzenie właściwych centralnych katalogów zaczyna się w tymże okresie lat dwudziestych w zakresie czasopism zagranicznych. Pomijając bliżej nam nieznane centralne wykazy czasopism³, zatrzymamy się na ważnym osiągnięciu przedwojennym — ck⁴ czasopism zagranicznych, wykazującym zasoby 659 bibliotek; opracowali go J. Bečka i V. Foch (*Soupis cizozemských periodik*), obejmując nim wszystkie dziedziny wiedzy i kultury. Układ alfabetyczny wzbogacono 3 indeksami: systematycznym, przedmiotowym oraz wykazem instytucji wydawniczych.

Użyteczność tego informatora pobudziła do jego kontynuacji, którą zrealizowano po wojnie, jednak w uszczuplonym zakresie, ograniczając się tylko do nauk technicznych i pokrewnych. Nowy ten katalog, opracowany przez J. Lomský'ego pt. *Soupis cizozemských periodik technických a příbuzných*, wydany drukiem w 3 tomach w latach 1955—1958, wykazał ok. 12 000 tytułów za okres 1928—1953 w układzie alfabetycznym, z obfitymi indeksami. Jest to wydawnictwo wyjątkowe w swoim rodzaju — pod względem bogactwa szczegółów bibliograficznych nie ma sobie równych — i słusznie Czechosłowacja może się nim szczycić.

W zakresie czasopism zagranicznych możemy wspomnieć jeszcze o bieżącej rejestracji specjalnej: czasopism technicznych i lekarskich⁵. Ukazywały się też inne typy centralnych katalogów czasopism, jak:

---

³ *Seznam časopisů a jiných periodik odebraných vědeckými a odbornými knihovnami*. V Brně 1924; J. Lomský: *Soupis časopisů v Č. Budějovicích*. Ročenka Vlast. Spol. Jihočeské při Městském Museu v Č. Budějovicích [za rok 1929]. V Č. Budějovicích 1930 s. 144—163.

⁴ Tu i w dalszym ciągu będziemy używać dla centralnego katalogu skrótu: ck.

⁵ Sarlota Chovancova: *Zoznam odborných časopisov objednaných na rok 1956 za štátov s neplánovaným hospodárstvom štátnymi vedeckými*

- regionalne — Českobudějovického kraje⁶
 Plzeňského kraje⁷
- lokálne — dla Brna⁸
 dla Českých Budějovic⁹
- sieciowe — dla bibliotek resortu Min. Przemysłu Lekkiego¹⁰
 — dla bibliotek Akademii Nauk¹¹
- bibliotek zakładowych szkół wyższych — Slovenska vys.
 škola technická v Bratislave¹², Lékařská fakul-
 ta v Plzni¹³.

W zakresie książek zagranicznych Czechosłowacja zorganizowała po wojnie (od r. 1946) ustabilizowaną centralną rejestrację nabytków,

technickými knižnicami na Slovensku. Spolupracovala Zora Ondrejčíkova. Bratislava 1956 Ústředná technická knižnica v Bratislave s. 48.

Ezven Novotný: *Soupis lékařských zahraničních časopisů objednaných vědeckými ústavů a knihovnami na rok 1956*. Praha 1956 Státní lékařská knihovna v Praze, 141 listů.

Vendulka Pečlová, Alena Kisteková: *Seznam zahraničních lékařských periodik docházejících v roce 1952 do ústavů, klinik, nemocnic, ZUK a Ústr. lékař. knihovny LEMU v Brně*. Ústřední knihovna Lékařské fakulty Masarykovy university v Brně, 34 listů.

F. Santavý: *Soupis lékařských a příbuzných periodik Ústřední knihovny lékařské fakulty Palackého university a Universitní knihovny v Olomouci*. 5 přepr. vyd. V Olomouci 1956 s. 118.

⁶ *Seznam domácích a zahraničních časopisů, docházejících do některých větších knihoven Českobudějovického kraje a do několika ústavů a národních podniků*. České Budějovice 1950.

⁷ J. Kuba: *Seznam zahraničních časopisů, odbíraných v Plzeňském kraji v roce 1952*. V Plzni 1952 Státní studijní knihovna v Plzni.

⁸ V. Götz. K. Vetterl: *Seznam zahraničních časopisů docházejících do vědeckých ústavů a studijních knihoven v Brně*. V Brně 1952 Universitní knihovna v Brně s. 130.

⁹ J. Lomský: *Soupis časopisů v Č. Budějovicích*. Ročenka Vlastivědné společnosti Jihočeské při Městském muzeu v Čes. Budějovicích za rok 1929. V Českých Budějovicích 1930 s. 144—163.

¹⁰ *Katalog zahraničních časopisů registrovaných v MLP, ve výzkumných ústavech a ostatních místech, obstarávajících literární službu v resortu Ministerstva lehkého průmyslu*. Praha 1953 Ministerstvo lehkého průmyslu, 89 listů.

¹¹ *Seznam sovětských časopisů a periodik, docházejících do ústavů, kabinetů a laboratoří ČSAV v roce 1954*. Praha 1954 Základní knihovna Československé akademie věd s. 78.

¹² S. Chovancová: *Zoznam zahraničných časopisov zo štátov s neplánovaným hospodárstvom objednaných katedrami Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave na rok 1954*. 8 listů.

¹³ *Seznam časopisů všech klinik a ústavů Lék. fakulty v Plzni*. V Plzni 1953 [?] Ústřední knihovna lékařské fakulty v Plzni s. 20.

w sumie obejmującą całość dziedzin, choć w podziale na odrębne wydawnictwa:

Novinky státních vědeckých knihoven z oboru společenských a přírodních věd. Vydává Universitní knihovna v Praze.

Přírůstky technické literatury ve vědeckých knihovnách v ČSR. Vyběr zahraniční technické literatury. Vydává Knihovna vysokých škol technických v Praze.

Přírůstky hudební v československých knihovnách. Zpracoval Zdeněk Zouhar. (Vydává) Universitní knihovna v Brně.

Nové knihy z zemědělských knihoven. Vydává Knihovna ČS Akademie zemědělských věd.

Ponadto centralna rejestracja poszczególnych dziedzin (ale tylko wyborowa) miała miejsce również w niektórych wydawnictwach bibliograficzno-dokumentacyjnych, jak:

Bibliografie Slovanske knihovny — historia, językoznawstwo, literatura,

Prehledy technické a hospodarské literatury — technika i przemysł,

Prehled zahran. zemedelské literatury — gospod. wiejskie,

Novinky svetove lekárske literatury — nauki lekarskie.

Notowano tam dla książek lokalizację biblioteczną.

W roku 1959 częściowo zreorganizowano centralną rejestrację książek zagranicznych (bieżące nabytki). Ukazuje się mianowicie periodyczne wydawnictwo pt. *Novinky zahraniční literatury*, wychodzące w czterech następujących seriach:

Marxismus-leninismus. Filosofie. Ekonomické vědy. Politika. Stát. a právo. — *Knihy.*

Historie. Jazykováda. Literatura. Umění. Kultura. — *Knihy.*

Přírodní vědy. Matematika. — *Knihy.*

Zdravotnictví. — *Knihy.*

Nabytki z zakresu techniki, rolnictwa i muzyki rejestrowane są nadal w swych poprzednich wydawnictwach.

Podsumowując ten przegląd spostrzegamy, że Czechosłowacja zdążyła równym krokiem z innymi krajami, wykazując się przy tym szczególnymi osiągnięciami, jak np. lokalizacją piśmiennictwa narodowego i centralnym katalogiem czasopism zagranicznych wprowadzonym do r. 1953. Prowadzona jest także bieżąca centralna rejestracja czasopism zagranicznych w niektórych dziedzinach, choć tu zapewne odczuwa się jako duży mankament brak ustabilizowanej rejestracji całości otrzymanywanych z zagranicy czasopism. W zakresie książek zagranicznych czytelnicy mają już skompletowaną informację periodyczną.

Stan katalogów centralnych w Jugosławii jest znany częściowo z relacji p. M. Rojnicia na XXII Sesji IFLA — Monachium 1956¹⁴, tutaj należy przypomnieć tylko dane zasadnicze i uzupełnić je nowymi według stanu na r. 1959¹⁵.

W Jugosławii utworzeniem centralnego katalogu zajął się Instytut Bibliograficzny oraz Biblioteka Narodowa. Wychodząc z założenia, że wydawnictwa krajowe są łatwo dostępne w większych bibliotekach, ograniczono się do utworzenia tylko centralnego katalogu wydawnictw zagranicznych o uniwersalnym zakresie rzeczowym i w zasięgu ogólnokrajowym. Instytut Bibliograficzny rozpoczął prace w r. 1951, obejmując współpracą wszystkie biblioteki, wyjąwszy powszechne. Napływający na podstawie uprzednio rozesłanej instrukcji materiał poddano w Instytucie Bibliograficznym kontroli bibliograficznej i opracowaniu redakcyjnym, rozdzielając całość na dwa zręby według rodzajów publikacji:

1. Centralny katalog czasopism zagranicznych, wykazujący całość posiadanych w bibliotekach Jugosławii zasobów czasopiśmiennych. Objęto tu współpracą 830 bibliotek, rejestrując wysoką liczbę 43 000 tytułów. Katalog ten wykonany w jednym egzemplarzu (kartoteka) znajduje się w Instytucie Bibliograficznym.

2. Centralny katalog książek zagranicznych objął wydawnictwa drukowane od r. 1919; przy współpracy 403 bibliotek zebrano 1 040 000 kart. Wykonano go w trzech egzemplarzach (kartoteki), które znajdują się w Instytucie Bibliograficznym w Beogradzie, w Bibliotece Narodowej i Uniwersyteckiej w Ljublanie i Bibliotece Uniwersyteckiej w Zagrzebie (tu układ według systemu Berghoeffera).

Oba katalogi mają układ alfabetyczny. Pełnią służbę informacyjną od 1956 r.

Rejestracją bieżących czasopism zagranicznych zajęła się Biblioteka Uniwersytecka im. Swetozara Markowicza w Beogradzie. Wydany przez nią w r. 1958 wykaz ograniczył się jednak do bibliotek samego Beogradu¹⁶.

Należy wspomnieć jeszcze o pięknie wydanych centralnych kata-

¹⁴ IFLA Public. vol. 21.

¹⁵ Informacji tych łaskawie dostarczyli: p. M. Iwanusić, dyrektor Jugosłowiańskiego Instytutu Bibliograficznego, oraz p. L. Jowanović z Biblioteki Uniwersyteckiej „Swetozar Markowicz” w Beogradzie.

¹⁶ *Popis tekućih stranih časopisa koje primaju biblioteke naučnih ustanova i stručnih društava u Beogradu*. Beograd 1958 Univerzitet s. 221.

logach inkunabułów w bibliotekach Chorwacji¹⁷ i w bibliotekach Słowenii¹⁸. Oba katalogi wymieniają zasoby ponad 20 bibliotek.

Przechodząc do zagadnienia centralnych katalogów w Polsce należy przypomnieć, że króciutki jego zarys znalazł się już w sprawozdaniach *Actes du Conseil de la FIAB*¹⁹, wykaz zaś centralnych katalogów w *Libri*²⁰.

Przebiegając pokrótce dzieje dawniejszych naszych starań sięgnąć trzeba do memoriału z r. 1821 S. B. Lindego, dyrektora Biblioteki Publicznej w Warszawie, w którym domagał się on utworzenia centralnego katalogu zbiorów krajowych; zrealizowanie tego postulatu zostało dokonane w drugiej połowie tegoż XIX w. w *Bibliografii polskiej* K. Estreichera, która wskazywała lokalizację wymienionych w niej druków, jak również w bibliografii poloników XV i XVI w. T. Wierzbowskiego. Właściwe centralne katalogi, których głównym celem jest lokalizacja, zaczęły powstawać dopiero w okresie międzywojennym. Domagano się ich na krajowych zjazdach bibliotekarzy, uznając utworzenie w pierwszym rzędzie centralnego katalogu czasopism zagranicznych za konieczność nieodkładalną. Zrealizowano go przy współpracy 800 bibliotek naukowych, które nadesłały 110 000 opisów. Materiał opracowano redakcyjnie do druku, lecz wojna zniweczyła tę wielką pracę.

W tymże okresie powstało kilka mniejszych lecz opublikowanych prac: lokalny centralny katalog bieżących czasopism miasta Poznania (1930), także sieciowy bibliotek uniwersyteckich (1932) oraz kilka specjalnych w zakresie: biologii, orientalistyki i psychologii, wykazujących ciągi czasopism tych dziedzin posiadane w różnych bibliotekach.

Zdołano zapoczątkować w Bibliotece Narodowej również centralny katalog książek zagranicznych, lecz wojna przerwała te prace.

Po drugiej wojnie światowej zagadnienie to nabrało w Polsce szczególnego znaczenia wobec dużych strat i zamieszania w naszych zbiorach. Po uporządkowaniu księgozbiorów rozpoczęła się żywa działalność w zakresie centralnych katalogów. Szereg bibliotek spe-

---

¹⁷ J. Badalić: *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb 1952.

¹⁸ A. Gspan, J. Badalić: *Inkunabule v Sloveniji*. Ljubljana 1957.

¹⁹ *Publications*. Vol. 22 s. 90—91.

²⁰ Zob. vol. 8: 1958 nr 2 s. 174—187; por. obszerniejszą relację w opracowaniu J. Czerniatowicz i J. Gruszeckiej: *Centralne katalogi*. Biul. Inst. Bibliogr. t. 5: 1957 nr 3.

cyjnych z własnej inicjatywy podjęło tworzenie centralnych katalogów swoich dziedzin, wkrótce zaś w związku z rezolucją Konferencji bibliotek naukowych (Krynica 1951) Biblioteka Narodowa zapoczątkowała prace nad centralnym katalogiem czasopism polskich i obcych, mającym wykazywać całość posiadanych w kraju zasobów czasopiśmiennych, oraz nad coroczną rejestracją bieżących czasopism zagranicznych. W tym początkowym okresie bibliotekarstwo polskie położyło główny nacisk na czasopisma.

Przegląd stanu prac w Polsce zaczniemy od Biblioteki Narodowej, ze względu na najszerzy w kraju ich zakres i zasięg. BN utworzyła w r. 1952 Zakład Katalogów Centralnych, uzyskując z czasem specjalne kredyty na prowadzenie prac nad katalogami centralnymi oraz podstawy prawne (Zarządzenie Min. Kultury i Sztuki z r. 1957). Zakład zgromadził kilka rodzajów centralnych katalogów:

1. Centralny Katalog czasopism polskich i obcych, wykazujący ich zasoby na razie w największych bibliotekach ogólnych i specjalnych. Objął on ponad 160 000 opisów w układzie alfabetycznym.

2. Centralny Katalog Bieżących Czasopism Zagranicznych, obejmujący w corocznej rejestracji (od r. 1951) ok. 8 000 tytułów z ok. 1500 bibliotek, w dwóch układach: alfabetycznym i rzeczowym. Rocznik 1957 znajduje się w trakcie publikacji.

Oba katalogi pełnią służbę informacyjną.

Po zaawansowaniu prac nad czasopismami Zakład przystąpił do tworzenia centralnego katalogu książek zagranicznych, pragnąc ustabilizować ogólnokrajową rejestrację wydawnictw zagranicznych nie tylko w formie kartotek, lecz również w bardziej dostępnej dla ogólnego użytku — postaci publikacyjnej. W tym celu rozpoczął w r. 1953 wydawanie kwartalnika pt. *Centralny Katalog Książek Zagranicznych — Nowe Nabytki w bibliotekach polskich*, w trzech seriach A, B i C, grupując w nich wszystkie dziedziny wiedzy i kultury. Współpracuje tu na razie ponad 400 bibliotek. Zeszyty obejmują przeciętnie ok. 6000 pozycji, rocznie ogólna liczba wynosi ponad 70 000. Układ materiału rzeczowy, zaopatrzony indeksem alfabetycznym.

W trakcie wykonywania tych prac (i częściowo w ich następstwie) powstaje *Centralny Katalog Książek Zagranicznych* — obejmujący nabytki za całość okresu powojennego. Zgromadzono w nim ponad 125 000 opisów w układzie alfabetycznym; prace te są w stanie początkowym.

Poza rejestracją wydawnictw współczesnych Biblioteka Narodowa prowadzi również prace nad centralnym katalogiem starych druków. Zakład Starych Druków ma w swym posiadaniu Centralny Katalog Starych Druków obejmujący polskie i obce druki od w. XV do r. 1800. Założony w r. 1945 przez Oddział Dawnej Książki (Ministerstwo Oświaty, Naczelną Dyрекcja Bibliotek) zgromadził ok. 470 000 opisów w podziale na cztery zręby alfabetyczne:

- katalog inkunabułów — przygotowany do druku, wykazujący 5 200 pozycji i w tym ok. 20 000 lokat (egzemplarzy),
- katalog poloników XVI w. — zamierzony jako bibliografia do opublikowania,
- katalog poloników XVII—XVIII w.,
- katalog druków obcych XVI—XVIII w.

Katalog służy informacją dla kraju i zagranicy.

Specjalnym rodzajem rejestracji centralnej jest *Katalog Mikrofilmów*, wydawany corocznie od r. 1950 przez Stację Mikrofilmową Biblioteki Narodowej. Katalog ten wykazuje mikrofilmy rękopisów i szczególnie cennych druków z 20 bibliotek. Opublikowano dotąd 7 roczników, ponadto jeden dla muzykaliów.

Przechodząc do działalności innych ośrodków bibliotecznych w zakresie centralnych katalogów trzeba podkreślić, że prace ich mają zasięg lub zakres znacznie zmniejszony. Rozpocznię tu od sieci bibliotek PAN, która jakkolwiek objęła rejestracją centralną wszystkie dziedziny wiedzy, lecz ograniczyła swój zasięg tylko do własnej sieci bibliotecznej, obejmującej ponad 180 placówek. Organizuje i wykonuje te prace administracyjna komórka PAN: Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, wydając od kilku lat miesięcznik pt. *Biuletyn Zagranicznych Nabytków Bibliotek PAN*, wykazujący książki zagraniczne (ok. 20 000 tytułów rocznie) w układzie rzeczowym. Jeden numer w roku poświęcony jest wyłącznie rocznej rejestracji bieżących czasopism zagranicznych (ok. 7 000 tytułów) również w układzie systematycznym. Publikowane materiały gromadzone są też w kartotekach.

Przechodząc z kolei do centr. katalogów o innym zasięgu, mianowicie lokalnym, lecz o tym samym uniwersalnym zakresie — wymienimy katalogi czasopism zagranicznych naukowych bibliotek. Łodzi za lata 1955—1956 oprac. przez W. Kaszubinę, oraz Poznania za r. 1957, zestawiony przez B. Świdzkiego.

Poza tymi katalogami charakteru ogólnego powstały również centralne wykazy wydawnictw dla poszczególnych dziedzin. Na ogół

obejmują one nowe nabytki, w szczególności — czasopisma. Ich formą jest przeważnie kartoteka, niekiedy — publikacja. Do najważniejszych należą:

centralny katalog zagranicznych wydawnictw ekonomicznych, wydawany przez SGPIŚ w Warszawie w dwóch częściach: rocznik, obejmujący czasopisma bieżące (ponad 2000 pozycji w układzie geograficznym) i półrocznik, wykazujący książkowe nabytki z okresu powojennego (ok. 4000 pozycji w każdym zeszytcie),

ck czasopism z zakresu biologii i nauk pokrewnych, w dwóch częściach: dla czasopism zagranicznych, wymieniający ok. 8 000 tytułów wraz z zasobem tych czasopism w 125 bibliotekach naukowych, oraz dla czasopism polskich, obejmujący ok. 800 tytułów z tych samych bibliotek,

ck czasopism zagranicznych z zakresu nauk o ziemi, liczący ponad 2000 tytułów z wykazaniem zasobu tych czasopism w 134 bibliotekach,

ck bieżących czasopism zagranicznych znajdujących się w Ośrodkach Dokumentacji Naukowo-Technicznej, zawierający ponad 3000 tytułów w 79 bibliotekach.

Spśród centralnych katalogów specjalnych pozostających w formie kartotek wymienimy ważniejsze. Dotyczą one:

historii nauki — ok. 150 000 opisów z 30 największych bibliotek, w podziale na dwa zręby: książek i czasopism,

techniki — ok. 4500 tytułów czasopism (z podaniem zasobu) w 750 bibliotekach,

pedagogiki — ok. 180 000 tytułów książek i czasopism polskich i zagranicznych z 80 największych bibliotek,

chemii — ok. 86 000 tytułów książek i czasopism zagranicznych ze 140 bibliotek naukowych i zakładów produkcyjnych,

księgoznawstwa — ponad 53 000 opisów książek zagranicznych ze 117 bibliotek,

hutnictwa i metalurgii — 30 000 opisów książek i czasopism z 36 bibliotek,

tekstów teatralnych (drukowanych, maszynopiśmiennych, rękopisów) — ok. 33 000 pozycji z kilku bibliotek teatralnych oraz bibliotek Jagiellońskiej i Czartoryskich w Krakowie, zasobów kartograficznych — w toku opracowania.

Pominięto tu katalogi kartotekowe mniejszych rozmiarów bądź zapoczątkowane lub nieaktualizowane.

Przegląd powyższy wykazał, że w Polsce istnieją różnego rodzaju centralne katalogi. Uniwersalne w trzech zasięgach: ogólnokrajowym, sieciowym i lokalnym — wskazują przeważnie bieżące wydawnictwa zagraniczne, najczęściej — czasopisma. Poza uniwersalnymi powstały liczne ck poszczególnych dziedzin, wykazując bądź

książki, bądź czasopisma lub nawet oba rodzaje druków. Kompletność ich jest rozmaita: podają całość lub część zbiorów, przeważnie bieżące nabytki.

Przegląd ten ukazuje też ujemne strony naszej działalności. a mianowicie niekorzystne zjawisko dublowania niektórych prac. Uniwersalna rejestracja BN i PAN w zakresie nowych nabytków zagranicznych domaga się uzgodnienia; podobnie należałoby uregulować sprawę wzajemnego ustosunkowania między rejestracją uniwersalną a specjalną, generalnie natomiast musi być podjęta organizacja rejestracji lokalnej (= regionalnej). BN stara się w pewnej mierze zneutralizować owo dublowanie pracy, eliminując ze swej bieżącej rejestracji nabytki tych sieci, które już posiadają własną rejestrację centralną. Jest to jednak zabieg raczej dyplomatyczny, przy tym krzywdzący czytelnika, który zmuszony jest do poszukiwań w kilku źródłach zamiast w jednym. Główna przyczyna tych niekonsekwencji leży w naszych trudnych warunkach — łatwiej nam było zdobyć się na ck specjalne, których pilnie potrzebowały poszczególne dziedziny wiedzy, niż zorganizować kosztowną rejestrację ogólną, która wymaga odpowiedniego aparatu. Dużo także trzeba złożyć na karb organizacyjnego rozbitcia naszego bibliotekarstwa, rozproszonego kompetencyjnie w różnych resortach.

W zakończeniu tego przeglądu słów parę o naszych pracach teoretycznych. Postulat tworzenia ck żywo był dyskutowany na przedwojennych zjazdach Związku Bibliotekarzy, poświęcono mu odrębne referaty: S. Wierczyńskiego w sprawie ck czasopism zagranicznych²¹ oraz A. Bara o ck czasopism polskich. Po wojnie domagano się w prasie bibliotekarskiej i na zjazdach kontynuacji tych poczynań, organizacji ck ogólnokrajowych oraz ck bibliotek zakładowych w szkołach wyższych, obrazowano całość zagadnienia centralnego katalogu, wreszcie Instytut Bibliograficzny ogłosił w swym *Biuletynie* monografię o centralnych katalogach, opatrzoną rozdziałem o pracach w Polsce, wykazem ważniejszego piśmiennictwa przedmiotu oraz listą ck w Polsce²². Tworzenie ck poprzedzono zazwyczaj opracowaniem i opublikowaniem instrukcji. W ostatnich latach Biblioteka SGPiS wydająca drukiem ck nauk ekonomiczno-społecznych zorganizowała specjalną konferencję mię-

²¹ Zob. też artykuł sprawozdawczy o tym katalogu: J. Miśkowiak: *Centralny katalog czasopism zagr. w bibliotekach RP*. Prz. bibliot. R. 9: 1935 s. 143—148.

²² Zob. przypis 20.

dzybiblioteczną, poświęconą ck tej dziedziny (1956), w roku zaś 1959 na Seminarium Wakacyjnym w Jarocinie zorganizowanym przez SBP jednym z punktów programu był referat (z koreferatem) o ck w Polsce. W żywej dyskusji domagano się reorganizacji prac nad ck w kierunku ujednolicenia działalności i wzmożenia aktywności terenu.

Prace nad centralnymi katalogami w Związku Radzieckim zaczęły się już w r. 1918, gdy na konferencji bibliotek naukowych powzięto decyzję tworzenia ck czasopism zagranicznych, co uznano za postulat najpilniejszy. W historii tych prac wielkie znaczenie przywiązuje się do wypowiedzi Lenina, który w 1919 r. w oficjalnym piśmie do Ministerstwa Oświaty żądał usprawnienia wypożyczania bibliotecznego właśnie za pomocą katalogów centralnych. Po kilku latach rzeczywiście powstały dwa centralne katalogi czasopism zagranicznych i choć miały one zasięg lokalny — jeden dla Leningradu, drugi dla Moskwy, to jednak znaczenie obu tych miast zarówno w życiu umysłowym państwa jak i w zakresie bogatych zbiorów sprawiało, że katalogi te mogły uchodzić za wystarczająco bogatą rejestrację. Niemniej jednak inicjatywa krzewiła się dalej; powstawały kolejno centralne katalogi w poszczególnych republikach, nawet w dalekiej Turkmenii i Uzbekistanie. Autorka monografii o centralnych katalogach, L. Chawkina, w rozdziale o pracach w ZSRR naliczyła 68 centralnych katalogów, które powstały do czasu II wojny światowej. Najwięcej wśród nich było lokalnych (52) co do zasięgu terytorialnego, przeważała też znacznie rejestracja czasopism zagranicznych (52), wśród specjalnych zaś — medycyna. Już więc w okresie przedwojennym powstała pewnego rodzaju sieć centralnych katalogów, lecz właściwy rozwój nastąpił dopiero po ostatniej wojnie, kiedy prace oparto na planowej działalności, regulowanej odpowiednim ustawodawstwem. Komisja złożona z przedstawicieli największych bibliotek naukowych ZSRR opracowała projekt zarządzenia o systemie centralnych katalogów. Przewidywał on utworzenie osobnych katalogów dla poszczególnych rodzajów druków, zarówno w językach narodów Związku Radzieckiego jak i innych.

System ten miał objąć następujące centralne katalogi:

- bieżących radzieckich nabytków,
- retrospektywny centr. katalog wydawnictw w jęz. rosyjskim,
- retrospektywny centr. katalog wydawnictw w językach innych narodów ZSRR,

bieżących nabytków zagranicznych,
retrospektywny centr. katalog wydawnictw w językach obcych,
specjalnych zbiorów druków, jak mapy, nuty, patenty i inne.

W dalszym ciągu za najpilniejszą potrzebę uznano centralne katalogi wydawnictw zagranicznych. Prace w zasięgu lokalnym prowadziły w formie kartotek Leningrad i Moskwa, kontynuując przedwojenne prace. Od r. 1948 podjęto systematyczne publikowanie centr. katalogu bieżących nabytków zagranicznych w zakresie tak książek jak i czasopism.

Biblioteka Akademii Nauk ogłasza drukiem od r. 1948 rocznik nabytków książkowych swojej sieci (ponad 100 bibliotek) pt. *Nowaja inostrannaja kniga w bibliotekach Akademii Nauk SSSR*, rejestrując rocznie ok. 20 000 pozycji w układzie rzeczowym, wspomagając się dla szybszej informacji swych czytelników biuletynem (10 razy rocznie) pt. *Nowyje inostrannyje knigi*. W następnym roku Wszechzwiązkowa Biblioteka Piśmiennictwa Zagranicznego rozpoczęła równoległe wydawać: *Swodnyj bjulleten' inostrannykh knig*, obejmujący w 3 seriach wszystkie dziedziny piśmiennictwa. Każda z tych serii ma inną, lecz ustaloną częstotliwość. Łącznie publikuje się ok. 60 000 pozycji rocznie, przy współpracy ok. 386 bibliotek. Biblioteka Piśmiennictwa Zagranicznego w zakresie książek wydaje ponadto kilkuletnie kumulacje dla poszczególnych dziedzin (np. Technika 1953—1955) lub zagadnień szczególnie aktualnych (Polimery).

W związku z tymi wydawnictwami powstają w sposób naturalny kartoteki, kumulujące całość materiałów w układzie alfabetycznym; każda z nich osiąga cyfrę ok. 500 000 opisów.

Kartoteki książek zagranicznych utworzyła u siebie od 1944 r. również Biblioteka im. Lenina w Moskwie, gromadząc z 400 bibliotek ok. 590 000 opisów (stan obecny).

Oprócz katalogów obejmujących książki, prowadzi się również centralną rejestrację czasopism zagranicznych, która jak i w Polsce potoczyła się podwójnym torem. Biblioteka Piśmiennictwa Zagranicznego rozpoczęła (od r. 1949) publikowanie rocznika bieżących czasopism zagranicznych pt. *Swodnyj katalog inostrannykh naucznykh żurnalow*, zrazu w zakresie nauk przyrodniczych, wkrótce poszerzając go o medycynę, rolnictwo i technikę. Katalog obejmuje w roczniku 1956 — 165 bibliotek, które wykazały 6512 tytułów (w układzie alfabetycznym). Równocześnie Biblioteka im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie wydaje w formie powielanej okre-

sowe wykazy czasopism zagranicznych w 78 bibliotekach leningradzkich pt. *Swodnyj katalog inostrannyj periodycznych izdanij*, dochodząc również do pokaźnej liczby 5473 tytułów dla okresu 1950—1954.

Niektóre biblioteki wykazywały swe zasoby w obu tych wydawnictwach, przy tym sytuacja stała się o tyle kłopotliwa, że publikacja Biblioteki im. Sałtykowa-Szczedrina upodobniła swój zakres rzeczowy do wydawnictwa Biblioteki Piśmiennictwa Zagranicznego, eliminując nauki społeczne. To niekorzystne zjawisko dublowania ma ustać z chwilą opublikowania przez Bibliotekę im. Sałtykowa-Szczedrina ostatniego (jak postanowiono) odcinka 1955—1957. W ciągu długich lat swej pracy nad centralnym katalogiem Biblioteka ta posiada nieprzerwany ciąg rejestracyjny od 1914 r. do chwili obecnej, w formie publikowanej lub w kartotekach. Podobnie Biblioteka im. Lenina w Moskwie kontynuując swe przedwojenne prace osiągnęła ciąg od 1924 r., w postaci druku lub kartoteki.

W r. 1955 biblioteki otrzymały nowe podstawy dla swych prac w tym zakresie. Uzyskano mianowicie zarządzenie zobowiązujące biblioteki, które gromadzą wydawnictwa zagraniczne, do nadsyłania opisów tych nabytków do trzech bibliotek: im. Lenina w Moskwie, im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie i Biblioteki Piśmiennictwa Zagranicznego w Moskwie. W ten sposób równoległe będą powstawać trzy egzemplarze centralnego katalogu zarówno książek jak i czasopism.

W tymże roku doszło do dalszego kroku w drodze rozwojowej, ukazało się zarządzenie nakazujące tworzenie centralnych katalogów republikańskich. Możemy tu przytoczyć jako przykład *Zwedenyj katalog inozemnych żurnaliw bibliotek Ukrainy*, wychodzący w 2 seriach, obejmujących szereg dziedzin z wyłączeniem jednak nauk społecznych. Ukraina posiadała dotąd dość obfitą rejestrację lokalną w kilku miastach: Kijowie, Charkowie, Odessie, obecnie zaś doszedł Lwów.

Nowym bodźcem rozwojowym stało się zarządzenie z r. 1956 o tworzeniu centralnych katalogów piśmiennictwa regionalnego w bibliotekach republikańskich.

Szczególnie ważnym wydarzeniem jest tworzenie centralnego katalogu książek rosyjskich, który obok zadań lokalizacyjnych spełni ważniejszą jeszcze funkcję jednolitej bibliografii narodowej, której brak dotąd tak dotkliwie dał się odczuwać. Rozpoczęto prace nad nim w r. 1947 według planu przedłożonego przez biblioteki im. Le-

nina w Moskwie i im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie. *Swodnyj katalog ruszkiej knigi* obejmuje okres 1708—1947 i w zasadzie ma zarejestrować zasoby wszystkich bibliotek Związku Radzieckiego (nie niżej „oblastnych“), lecz w pierwszym etapie uczestniczy w nim tylko 5 największych bibliotek: im. Lenina w Moskwie, im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie, Akademii Nauk ZSRR, Wszechzwiązkowej Izby Książki i Biblioteka Historyczna. Katalog ten tworzy się w czterech zrębach chronologicznych dla następujących okresów:

- 1708—1725 — (okres „graždanskoj pieczati“) — już opublikowany²²,
- 1726—1800 — w toku opracowania: wykonano lokalizację i redakcję liter A—L,
- 1801—1916 — zgromadzono bazę kartkową (opisy drukowane B-ki im. Lenina),
- 1917—1947 — materiał (ok. 500 000 opisów) przygotowany do druku; wkrótce mają zapadć decyzje co do układu całości katalogu, po czym niezwłocznie ma się ukazać prospekt wydawnictwa.

Ostatnia część katalogu za okres 1948—1957 będzie ogniwiem, które połączy tę retrospektywną rejestrację z bieżącą bibliografią, jej roczniki bowiem pt. *Jeżegodnik knigi SSSR* mają od r. 1958 uzyskiwać kumulacje kilkuletnie pt. *Kniga SSSR*.

Prace nad katalogiem poprzedziła rekatalogizacja zbiorów. Jej wynikiem zaś stały się drukowane opisy za okres 1708—1926, wykonane przez Biblioteki im. Sałtykowa-Szczedrina i im. Lenina. Dla okresu późniejszego (po 1926) istniały drukowane karty Wszechzwiązkowej Izby Książki; te drukowane opisy złożyły się na podstawową kartotekę katalogu, którą następnie sprawdzano z zasobami bibliotek. Całość materiałów katalogu szacuje się na cyfrę 1 300 000 opisów, co obejmie w druku ok. 60 tomów; projektowany układ — systematyczny. Opublikowanie tego dzieła stanie się wielkim sukcesem bibliotekarstwa radzieckiego.

²² T. A. Bykowa, M. M. Gurewicz: *Opisanie izdanij napieczatannych pri Pietrie I. Swodnyj katalog Gosud. Publicznoj Biblioteki im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina i Biblioteki Akademii Nauk SSSR so swiedienijami o izdanijach 1689—1725 gg. imiejuszczichsja w drugich knigo-chraniliszczach Moskwy i Leningrada.*

(1) *Opisanie izdanij graždanskoj pieczati 1708—1725.* Moskwa 1955.

(2) *Opisanie izdanij napieczatannych kirilliczej 1689—1725.* Moskwa 1959.

Sumując przytoczone wiadomości spostrzegamy, że żywiłowa przedwojenna aktywność poszczególnych bibliotek została po wojnie ujęta w ramy zorganizowanej działalności, opartej na jednolitym planie i na podstawach prawnych, regulujących współpracę bibliotek oraz ich własną działalność w zakresie tworzenia centralnych katalogów. W sumie dało to centralną i republikańską rejestrację wydawnictw zagranicznych, rejestrację piśmiennictwa narodowego i regionalnego, oraz — jak się zdaje — zastąpiło się rejestracją uniwersalną w układzie seryjnym próby tworzenia centralnych katalogów specjalnych.

Przedstawione wyżej osiągnięcia poprzedzone zostały licznymi konferencjami przedstawicieli najważniejszych bibliotek oraz artykułami w prasie bibliotekarskiej. Wspomniemy tu pioniera centralnych katalogów w ZSRR A. Braudo, który już w r. 1919 opublikował obszerny artykuł, obrazujący całość zagadnień centralnego katalogu²⁴. Brak nam wiadomości o późniejszych publikacjach, możemy natomiast z przyjemnością wymienić obszerną monografię o centralnych katalogach pióra bibliotekarki radzieckiej L. Chawki²⁵, dzieło wyróżniające się starannym i gruntownym opracowaniem zagadnienia i wzbogacone interesującym materiałem o centralnych katalogach w ZSRR. Praca ta wydana w r. 1943 słusznie może uchodzić za start powojennej planowej rozbudowy. Spośród piśmiennictwa powojennego wymienimy obfite w wiadomości artykuły W. A. Wasilewskiej²⁶ o centralnym katalogu piśmiennictwa rosyjskiego i we współpracy z N. S. Woskriesjenską²⁷ o centralnych katalogach w ZSRR, gdzie znajdziemy treściwy zarys prac nad organizacją tego ważnego odcinka działalności bibliotecznej. Najnowsza publikacja, której autorką jest W. A. Ambarcumjan²⁸, ukazała się w r. 1959 i dotyczy katalogów za granicą, zawierając

²⁴ *Pierwye szagi na puti k objedineniju diejatelnosti russkich bibliotiek*. Bibliotecznoje Obozrenie (Pietrograd) Kn. 1:1919 s. 22—46.

²⁵ *Swodnyje katalogi. Istorija, teorija, praktika*. Moskwa 1943 s. 181.

²⁶ *Swodnyj katalog russkoj knigi krupniejszich bibliotiek SSSR*. W: *Wsiarossijskoje sowieszczanije bibliotecznych rabotnikow*. 23—29 marta 1948 goda. Moskwa 1948 s. 179—191.

²⁷ *Swodnyje katalogi w SSSR*. W: *Bibliotecznoje dielo w SSSR. Sbornik statiej*. Moskwa 1957 s. 341—372.

²⁸ *Swodnyje katalogi za rubieżom. Principy organizacii i metody postrojenija swodnych katalogow za rubieżom*. W: *Bibliotekowiedienije i bibliografija za rubieżom. Sbornik*. Wyp. 2. 1959 s. 125—135.

wiadomości o organizacji i metodach prac oraz przegląd ważniejszych osiągnięć w Europie i Ameryce.

W zakończeniu tego przeglądu stanu katalogów centralnych w krajach słowiańskich nieco uwag ogólnych, z zastrzeżeniem, że materiały jakimi rozporządzamy, nie są kompletne.

Z przytoczonych w przeglądzie danych spostrzegamy, że w wyborze rodzajów centralnego katalogu dominuje we wszystkich krajach tendencja do tworzenia przede wszystkim centralnych katalogów wydawnictw zagranicznych, jako trudniej dostępnych, w szczególności zaś czasopism; ich zasoby zawsze są niedostateczne, a ich ciągi w bibliotekach zbyt często fragmentaryczne. Pierwszeństwo mają tu najnowsze nabytki w zakresie książek oraz rejestracja bieżących czasopism. Co się tyczy zakresu rzeczowego, dąży się ogólnie do ujęcia wszystkich dziedzin, niekiedy w postaci wydawnictw seryjnych. W ZSRR pierwotnie preferowano dziedzinę nauk matematyczno-przyrodniczych i technicznych, lecz z biegiem lat zakres w centralnej rejestracji stał się uniwersalny. Centralne katalogi globalne, wykazujące pewne całości zbiorów, należą do wyjątkowych zjawisk ze względu na ogrom pracy.

W krajach o rozbudowanej sieci centralnych katalogów daje się spostrzec niekorzystne zjawisko dublowania prac. Z posiadanych materiałów możemy tu przytoczyć przykład Polski i ZSRR, w których centralna rejestracja bieżących wydawnictw zagranicznych prowadzona jest paralelnie przez dwie instytucje. W Polsce ponadto krzyżują się w pewnej mierze rejestracja ogólna ze specjalną, chociaż ta ostatnia dla kręgu swoich czytelników ma te walory, iż wprowadza bardziej zróżnicowaną klasyfikację i grupuje łącznie inne dziedziny pokrewne.

Prace nad centralnymi katalogami ześrodkowywano w różny sposób. W Bułgarii i Jugosławii akcję zapoczątkowały instytuty bibliograficzne i częściowo nadal ją prowadzą. Ostatnio podjęły inicjatywę biblioteki. W ZSRR i w Polsce rejestracja w zakresie uniwersalnym osadzona jest w bibliotekach (z wyjątkiem PAN, gdzie oprócz bibliotek prowadzi je komórka administracyjna — Ośrodek Rozpowszechniania). W niektórych bibliotekach (jak B-ka Piśm. Zagran. w ZSRR i B-ka Narodowa w Polsce) dla centralnych katalogów nowszych wydawnictw zorganizowano wyodrębniony dział

katalogów centralnych, pozostawiając prace nad centralną rejestracją zbiorów specjalnych w odpowiednich działach. W innych bibliotekach prace te przyłączono do działów katalogowania, wydzielając dla ich wykonania zaledwie stałą grupę pracowników. W ZSRR dla wielkiego katalogu książek rosyjskich utworzony został specjalny komitet z przedstawicieli współpracujących bibliotek, który czuwa nad całością prac i stanowi ich ośrodek dyspozycyjny.

Dla stworzenia mocnej podbudowy prawnej i zapewnienia należytego rozwoju centralnych katalogów — starano się w ZSRR i w Polsce o uzyskanie odpowiednich zarządzeń, określających zasięg i zakres planowanych prac oraz formy współpracy bibliotek, gdy chodziło o rejestrację ogólną (uniwersalną). Odmienne jednak kształtowały się warunki finansowania prac nad centralnymi katalogami. W ZSRR biblioteki obowiązane są bezpłatnie dostarczać materiały do rejestracji centralnej, inne koszta pokrywa budżet biblioteki, stanowiącej ośrodek prac nad centralnym katalogiem; w Polsce natomiast rejestracja ogólna prowadzona w BN oparta jest na zasadzie odpłatności — za sporządzanie opisów BN płaci wynagrodzenie bibliotekarzom, którzy wykonują to w godzinach pourzędowych. Kredyty związane z gromadzeniem, opracowaniem i publikacją centralnych katalogów wykląda państwo, przyznając Bibliotece odpowiednie kwoty w jej budżecie. Finansowanie centralnych katalogów sieciowych (PAN, b-ki ekonomiczne) regulowane jest w obrębie tych instytucji, które je tworzą: PAN egzekwuje materiały z podległych sobie bibliotek bezpłatnie, prace przy centralnym katalogu bibliotek ekonomicznych są opłacane.

W zakończeniu słów parę o statystyce usługowości, która zdaje się być ważną wskazówką; z jednej strony bowiem weryfikuje ona rację bytu centralnego katalogu i kontynuacji prac nad nim, z drugiej strony wytyczać może kierunek jego rozwoju. Tu niestety brak materiału dla niektórych krajów. Ponadto wiadomo z informacji uzyskanych na miejscu, że biblioteki ZSRR statystyki takiej nie prowadzą; dokładnie natomiast prowadzi się statystykę wpływu materiałów nadsyłanych z bibliotek. W Polsce statystykę usługowości katalogów centralnych prowadzi dokładnie chyba tylko Biblioteka Narodowa i te cyfry można tu zatem przytoczyć.

Zakład Katalogów Centralnych w r. 1958 załatwił 7 600 kwerend, z tych pozytywnie 66%, przy czym nie liczono tu informacji czerpanych przez bibliotekarzy BN dla celów służbowych oraz dużych kwerend bibliograficznych wykonywanych przez różnych bibliogra-

fów zestawiających bibliografie regionalne bądź specjalne lub sprawdzających ich kompletność na podstawie centralnych katalogów. Za jednostkę obliczeniową uważa się tytuł poszukiwany. Z ogólnej cyfry 7674 kwerend w 1958 r. — 6333 przypada na roczniki przedwojenne i tylko 1341 na powojenne. Ze względu na dziedzinę najwięcej przypada kwerend w zakresie nauk społecznych (humanistyka i nauki społeczno-ekonomiczne) — 4241, na nauki matematyczno-przyrodnicze — 780, medycynę — 424, technikę i przemysł — 328. Jak więc wykazuje statystyka, największa ilość poszukiwań w centr. katalogach BN odnosi się do nauk społecznych, gdyż rzeczywiście wśród czytelników Biblioteki Narodowej przeważają humaniści, stąd też duże zapotrzebowanie na roczniki przedwojenne (materiały dawne są zawsze dla humanistów aktualne). Statystyka ta uczy nas również, że powinniśmy wobec znacznego zapotrzebowania z innych dziedzin — wzbogacać nasze katalogi innymi specjalnościami, co też czynimy, wciągając do współpracy biblioteki politechnik oraz instytutów techniczno-przemysłowych jak również biblioteki lekarskie i rolnicze.

Odmienne kształtuje się statystyka centralnego katalogu starych druków. W Zakładzie Starych Druków w r. 1958 załatwiono 1655 kwerend, z tych 350 dla zagranicy. Ponadto katalogi przeszukiwane były dla bibliografii muzyki, dawnego dramatu polskiego oraz historii filologii klasycznej w Polsce (XV—XVIII w.).

Cyfry statystyczne centralnego katalogu starych druków, jakkolwiek wydają się niewysokie, to zważywszy na materiał będący przedmiotem rzadkich zainteresowań i na nie dającą się cyfrowo obliczyć usługowość — wskazują na ogólną użyteczność katalogu dla specjalistów-badaczy dawnej literatury, historii nauki oraz historii książki i drukarstwa.